

OSLOBOĐENJE MEĐIMURJA 1918. U SJEĆANJU HRVATSKIH DOMOBRAHA

Povodom obilježavanja stote obljetnice oslobođenja Međimurja od mađarske vlasti na Badnjak 1918. godine, te službene objave odcijepljenja i pripajanja Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca 9. siječnja 1919. godine, u tekstu su objelodanjena sjećanja pripadnika domobranskih postrojbi, pripadnika ostalih vojnih formacija te domoljuba na spomenute trenutke. Njihova je involviranost u pothvatu oslobođenja na Badnjak 1918., ideali i htijenje kojima su se vodili izraženi u sjećanjima, od posebne vrijednosti u vojnoj rekonstrukciji oslobađanja prostora između Mure i Drave na kraju burne 1918. godine u hrvatskoj i svjetskoj povijesti.

UVOD

Nakon raskinuća svih državnopravnih odnosa Trojednice s Austro – Ugarskom 29. listopada 1918. godine, Međimurje, kao etnički najhomogeniji hrvatski kraj tada desetljećima na udaru sustavne mađarizacije, ostao je u sklopu Mađarske. Kada se narod između Mure i Drave, potaknut mađarskim represalijama i događajima u Zagrebu, pobunio protiv mađarske vlasti početkom studenog 1918., mađarska vojska, žandarmerija i ostale plaćene skupine u mjestima diljem Međimurja pobile su oko stotinu ljudi. Narodno vijeće Države SHS u Zagrebu tražilo je od Vrhovne komande u Beogradu da Međimurje zauzmu srpske ili savezničke trupe, no njima su ruke bile vezane vojnim konvencijama. Zbog takvih okolnosti potpukovnik Dragutin Perko¹ dobio je od Narodnog vijeća u Zagrebu

¹ Dragutin Perko, potpukovnik. Rođen u Varaždinu, školovao se u Varaždinu i na Akademiji ‘Ludoviciani’ u Budimpešti, a tijekom I. svjetskog rata u Galiciji zapovijedao je II. bataljunom 25. domobranske pukovnije iz Varaždina. Kasnije je bio zapovjednik mjesta u Slavonskoj Požegi, a od

nalog da u Varaždinu pripravi sve što je potrebno za oslobođenje Međimurja. U međuvremenu je oformljeno i Narodno vijeće za Međimurje s dr. Ivanom Novakom na čelu,² a 1. prosinca proglašeno je i Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Izrađen je operativni vojni elaborat kojeg je dopunio i potvrdio generalštabni potpukovnik Slavko Kvaternik.³ On je preuzeo zapovjedništvo i 24. prosinca 1918. godine odredio kao dan vojnog pohoda. Hrvatske snage činile su postrojbe iz različitih krajeva današnje Hrvatske, kao i dvije slovenske čete Mariborskog pješadijskog puka, ukupno oko 4000 ljudi pod oružjem. Jedan dio njih u brojnim je edicijama ostavio svoja sjećanja na te prijelomne trenutke u međimurskoj i hrvatskoj povijesti.

POLITIČKO – DRUŠTVENA SITUACIJA PRIJE OSLOBOĐENJA

Nakon pada Héderváryjeva režima 1903. godine u Hrvatskoj je porastao interes za međimurske Hrvate. Dolaskom dr. Pere Magdića na gradonačelničku dužnost, Varaždin postaje središnje mjesto osobite pažnje i brige za Međimurce, a kasnije i pokreta za oslobođenje kraja između Mure i Drave. Magdić je pokrenuo novine 'Naše pravice' koje su, između ostalog, pratile političke i društvene prilike u Međimurju i oštro se protivile promađarskoj politici i mađarizaciji, koja je prema riječima Ivana Novaka, u međimurskom Hrvatu polagano ubijala i posljednju iskru nacionalne svijesti: "Dojdite danas sa mnom u Međimurje, dojdite da pogledate našega čovjeka... Dojdite, da vidite jednu veliku tragediju – tragediju nacionalnog umiranja!(...). Naći ćete narod, koji govori istim jezikom kao i vi. No kojemu se svagdje uređuje jezikom, kojega ne razumije, kojemu djecu

1. 11. 1918. šef je Odsjeka za vojnu organizaciju kod Narodnog vijeća u Zagrebu. Od početka prosinca 1918. povjeren mu je zadatak da pripremi akciju za oslobođenje Međimurja. Petar JELAVIĆ, "Zapovjednici pojedinih grupa i vojnih skupina u Međimurju u g. 1918.-19.", *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske..* Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, Zagreb, 1940., 166.

² Ivan Nepomuk Novak, narodni preporoditelj, najistaknuti borac za hrvatsku nacionalnu ideju u Međimurju, odvjetnik, javni bilježnik. Školovao se u Čakovcu, Varaždinu, Zagrebu i Budimpešti. Uređivao je niz časopisa radničke, socijalne te hrvatske i jugoslavenske nacionalne tematike, a oštro se suprotstavljao mađarizaciji Međimurja i iznio tezu o kulturnom, a tada i teritorijalnom pripojenju Međimurja matici zemlji. Bio je predsjednik Narodnog vijeća SHS za Međimurje i nakon oslobođenja Građanski povjerenik za Međimurje. Vladimir KALŠAN, Janko KALŠAN, *Međimurski biografski leksikon*, vlastita naklada, Čakovec, 2012., 132.

³ Slavko Kvaternik, vojskovođa i političar. Završio je visoke vojne škole u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Na početku I. svjetskoga rata zamjenik glavara stožera 42. domobranske divizije, od listopada 1914. do veljače 1916. krilni pobočnik generala Svetozara Borojevića, potom glavar stožera 55 (155) pješačke divizije, u siječnju 1918. dodijeljen stožeru Sočanske vojske. Poslije rata pristupio je Narodnom vijeću SHS-a, bio vrhovni zapovjednik operativnih trupa u oslobođenju Međimurja te zapovjednik 39. pješačkog puka u Koruškoj. P. JELAVIĆ, n.dj., 165.

odgajaju u duhu i jeziku njegovih nacionalnih protivnika".⁴ Jedan od istaknutijih aktera oslobođenja Međimurja i kasniji predsjednik *Društva hrvatskih domobranaca za oslobođenje Međimurja*, Stjepan Sertić,⁵ u svojim se reminiscencijama na zbivanja u Međimurju prisjeća kako su Međimurci čeznuli za pripajanjem Hrvatskoj, odnosno svom nacionalnom korpusu: "Godine 1908. u mjesecu kolovozu, pošla je hrvatska domobranska divizija na velike vježbe preko Varaždina za Vespri, te je putem za Čakovac i Dolnju Lendavu prenoćivala u mnogim selima Međimurja. Nastalo je pravo hrvatsko narodno veselje, kada su se prvi puta od godine 1848. sastali Hrvati vojnici iz cijele Hrvatske i Slavonije sa međumurskim Hrvatima seljacima. Oni su uživali slušajući domobranksku hrvatsku zapovijed iz ustiju hrvatskih domobrantskih časnika i podčasnika, i videći na čelu pukovnije zastavu sa hrvatskom trobojkom. Tom zgodom prišao mi je jedan stari seljak i rekao mi sa suzama u očima, kako mogu Hrvati preko Drave sretni biti, kad im časnici u vojsci hrvatski zapovijedaju, a kod njih, da se čuje samo mađarska zapovijed".⁶ Uz Novaka i Magdića, u vojnom smislu najagilniji akter oslobođenja Međimurja bio je Dragutin Perko, rođeni Varaždinac koji je više puta isticao da je njegov grad bio mjesto u kojem su Međimurci mogli gajiti svoje hrvatstvo: "U varaždinskoj gimnaziji uvijek je Međimuraca koji su se školovali i ako su bili siromašni, bez sredstava — jer nije tada bilo u Varaždinu imućnije obitelji, koja ne bi imala "na košti" po jednog ili više međumurskih djaka, pošto se smatralo patriotskom dužnošću da se Međimurci ne odnarođe(...). Već kao djeca, odlazeći na kupanje u Dravu, gledali smo prijekim okom — crveno bijelo zeleni — stup sa limenom tablom, gdje je pisalo Zala vármegeye (zalanska županija). Ova je tabla svakim časom bila otrgnuta od Varaždinaca, tako su Varaždinci bili oni, koji su najviše podsjećivali da Međimurje treba osloboditi od Mađjara".⁷

Hrvatski je sabor 29. listopada 1918. godine raskinuo sve državnopravne odnose s Austro-Ugarskom, no Međimurje, koje nije bilo sastavni dio Trojednice,

⁴ Ivan N. NOVAK, *Istina o Međimurju*, vlastita naklada, Zagreb, 1907., 15.

⁵ Stjepan Sertić, pješački potpukovnik, rođen u Zagrebu, školovao se na Višoj domobranskoj realci u Sopronu te Akademiji 'Ludoviciani' u Budimpešti. Čin poručnika dobio je 18. kolovoza 1904. Tijekom I. svjetskog rata bio na ratištima u Srbiji, Bukovini i na talijanskom bojištu. Na Badnjak 1918. kao satnik je zapovijedao Varaždinskim bataljunom koji je zastupao uz željezničku prugu Varaždin – Čakovec. Kao časnik je do 17. svibnja 1929. godine služio u vojsci Kraljevine SHS kada je po prvi puta umirovljen u činu potpukovnika. <http://prvisvjetskirat.arhiv.hr/ZbirkaDetalji?ZbirkaId=77> (20.1.2019.)

⁶ Stjepan SERTIĆ, "Međimurje u našoj povijesti", *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije (...)*. Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, Zagreb, 1940., 23. Ova se tvrdnja mora uzeti sa rezervom jer je u Čakovcu postojala vojarna, a zapovjedni jezik bio je hrvatski.

⁷ Dragutin PERKO, "Osvojenje i oslobođenje Međimurja", *Legionar Jugoslavije*, 31. siječnja 1937., br. 3.

ostalo je izvan Hrvatske. Situacija je bila tim više komplicirana jer je vojna konvencija, koju su 13. studenoga 1918. godine u Beogradu potpisali Bela Linden u ime mađarske vlade i general Henri u ime zapovjedništva savezničkih antantinih vojska na Istoku, odredila rijeku Dravu kao demarkacijsku liniju čime je Međimurje ostavljeno Mađarskoj.⁸ Taj etnički najhomogeniji hrvatski kraj, koji je stoljećima imao mađarsku administraciju i trpio mađarizaciju, ostao je van hrvatske/jugoslavenske vojne sfere. Što je I. svjetski rat dulje trajao, to je nezadovoljstvo u svim zemljama Monarhije, u Hrvatskoj te u Međimurju, sve više raslo. Teška socijalna situacija potaknuta siromaštvom, ratom, glađu i gubitkom bliskih osoba u ratu, izazivala je nezadovoljstvo i bunt kod sve većeg broja ljudi. Vrativši se s fronta, ljude bi čekale nepovoljne političko – gospodarske okolnosti gdje je sva vlast i bogatstvo u rukama Mađara ili pak pomađarenih Hrvata koji su rat na svojoj koži jedva osjetili.

RAZLOZI OSLOBOĐENJA MEĐIMURJA

Nakon što je Hrvatski sabor raskinuo sve veze s Austro – Ugarskom, glasine o novom vremenu i slobodi koja dolazi počele su se širiti i sjevernije od rijeke Drave, diljem Međimurja. Kako bi stvorio organiziran pokret za stapanje Međimurja s maticom zemljom, 1. studenog 1918. oformljeno je Narodno vijeće za Međimurje, koje je odmah pristupilo Narodnom vijeću Države Slovenaca, Hrvata i Srba priznavši njegovo vrhovništvo. Članovi Narodnog vijeća za Međimurje bili su: dr. Ivan Novak (predsjednik), dr. Stjepan Vidušić (tajnik), Kapistran Geci, Vinko Žganec, Franjo Glogovec⁹ i po jedan predstavnik iz svake međimurske općine.¹⁰ Neizdrživa socijalna situacija u Međimurju popustila je pod pritiskom prvih dana studenoga 1918. godine kada se su Međimurci u brojnim selima počeli spontano obračunavati s onima koji su ih desetljećima sustavno izrabljivali i odnarođivali. U Čakovcu je situacija bila relativno mirna s obzirom da je to mjesto slovalo kao ‘kula mađaronštine’: “Po svuda su se kočili mađžarski napisi, ističe se mađžarski jezik i ori mađžarska pjesma. Razni mađžarski ‘solgabirovi’ gospoda, žandari, panduri i drugi, oholo stupaju ulicama. Mađžari, i oni po krunu veselo ih pozdravljaju, a naš jadni hrvatski seljački svijet duboko skida kapu i sa strahopočitanjem pozdravlja tu bahatu čeljad, koja ga vidi i ne vidi (...)”.¹¹

⁸ Bogdan KRIZMAN: “Srpska vrhovna komanda u danima raspada Austro – Ugarske 1918.” *Historieski zbornik*, godina XIV, broj 1-4, Povijesno društvo Hrvatske, Zagreb, 1961, VIII, 200.

⁹ Franjo Glogovec, pravnik i natporučnik u pripravi, zapovjednik međimurskih dobrovoljaca u oslobođenju Međimurja 1918. V. KALŠAN, J. KALŠAN, n. dj. 59.

¹⁰ Vladimir KALŠAN: *Međimurska povijest*, vlastita naklada, Čakovec, 2006., 266.

¹¹ F. ŠAFARIĆ, n. dj., 33.

No diljem Međimurja izbio je spontani narodni ustanak, tzv. 'Međimurska revolucija'. Izvršen je juriš na općinske zgrade, dućane, gostionice, bilježničke stanove, škole žandarmerijske stanice, vlastelinske dvorce, marofe. Međimurci su javno i otvoreno počeli govoriti da su Hrvati i da žele biti dio Hrvatske. Mađari i mađaroni u Čakovcu su osnovali svoje, mađarsko Narodno vijeće (narodna garda) i nastojali sačuvati vlast i imovinu. Veliki župan Zaladske županije Bonyák Géza proglasio je 6. studenoga 1918. godine prijeki sud - "Štatarium" zbog pobune koja je zahvatila čitavo Međimurje. Mađarska vojska i žandarmerija, kao i plaćene skupine mađarske narodne garde, poput kaznenih ekspedicija ušle su u pobunjena međimurska sela, čak i prije proglašenja "Štatariuma". Što vješanjem, što strijeljanjem i drugim oblicima odmazde, ubijeno je oko 110 Međimuraca.¹² Uz Mursko Središće, Kotoribu i Nedelišće, posebno mučne scene zbile su se u Pribislavcu 9. studenoga gdje je ubijeno 12 mještana, uhićenih i otpremljenih u Čakovec nakon juriša i pljačke dvorca Feštetić: "Svi zatvorenici osim Polone Lesjak, koja je u zatvoru umrla iz nepoznatih uzroka, bili su dopraćeni u Pribislavec. 80—100 žandara, je obilazilo kućama i tjeralo stanovnike, da pođu pred zgradu pučke škole gdje će se obaviti vješanje i streljanje gore navedenih zatvorenika. Zastrašeni ljudi brzo su se skupili pred pučkom školom, gdje su na njih bile uperene 2 strojne puške. U to su žandari počeli sa vješanjem (...). Po završetku ovoga groznoga čina, žandari su naredili da svi obješeni i streljani moraju ostati na svom mjestu još 3 dana, kao opomena ostalim stanovnicima (...)."¹³

Žandarmerija i mađarske snage, poslone u Međimurje kako bi ugušile pobune, ali i kako bi dale do znanja da ono mora ostati mađarsko, potakle su dr. Ivana Novaka da požuri s uvjeravanjima Narodnog vijeća i istaknutih pojedinaca u Varaždinu da se treba izvesti brza akcija oslobođenja Međimurja. Potpukovnik Perko je u Beogradu 7. studenoga 1918. godine o problemu Međimurja razgovarao s tadašnjim prijestolonasljednikom princom Aleksandrom Karađorđevićem i šefom glavnog generalštaba vojvodom Mišićem. U Zagrebu je namjere da se vojnički zaposjedne Međimurje izložio i dobio punu podršku od članova Narodnog vijeća, osobito dr. Drinkovića, predsjednika Vojnog odsjeka Narodnog vijeća. Ideju su poduprli i dr. Pero Magdić, varaždinski gradonačelnik, dr. Hinko Krizman, predsjednik Narodnog vijeća u Varaždinu, te osobito dr. Ivan Novak, koji je za akciju u Međimurju razgovarao s odgovornima na najvišim mjestima u

¹² Zvonimir BARTOLIĆ: "Luka Purić - međimursko pitanje i hrvatski pokret međimurskih Hrvata", *Sjevernohrvatske teme: studije i rasprave*, Naklada "Dr. Feletar", Zagreb, 2001., 121.

¹³ Vinko ŽGANEC: "Međimurska revolucija u g. 1918.". *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije (...)*. Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, Zagreb, 1940., 42.

Broj 7711—fi.

od velikog župana Zalavarmegije.

OGLAS!

Opunomoćen od gospodina ug. ministra unutrašnjih poslova naredim

ŠTATARIMUM

(preki sud, Standrecht)

na celo područje kotara Alsólendva, Csáktornya, Letenye, Nova, Perlak glede zločina pobune, uznemirivanja, nasilja proti osobom, ubojstva, hotomičnog ubijanja človeka, zločina proti obćem zdravlju ako z ovim nekomu smrt se zrokuje, razbojničtva (rauberije), zrokuvanja ognja (pogorela) ili poplave, zločina proti železnici, telegrafu, telefonu ili nekakvoj ladji.

Nek se čuva svaki ove zločine počiniti, jer svi ovi, koji vu spomenutim kotarima ove zločine poslje razglašenja štatariuma počiniju, spadaju pod štatarium, budu na smrt obsudjeni i odmah pogubljeni.

Zalaegerszeg, 6-og novembra 1918.

Bosnyák Géza v. r.,

veliki župan Zalavarmegije.

Slika 1. Oglas kojim se proglašava Prijeki sud - Štatarium¹⁴

¹⁴ Skupina autora, *Pregled povijesti Međimurja*, Povijesno društvo Međimurske županije, Čakovec, 2003., 127.

Beogradu.¹⁵ Vojno zapovjedništvo Narodnog vijeća Države SHS u Zagrebu izdalo je naređenje Husarskoj pukovnici br. 10. u Varaždinu da se Novaku preda 250 pušaka i 5 sanduka streljiva za potrebe održavanja reda u Međimurju, no stav je Države SHS bio da se granica na Dravi i dalje ne smije prelaziti. Novak je, vrativši se iz Međimurja, stalno pritiskao Narodno vijeće da se poduzme vojna akcija jer Mađari provode strašni teror na domaćim stanovništvom te da je: "mnogim je selima nametnut visoki harač i svi oni koji su se izjavili za Državu SHS bit će streljani".¹⁶

NEUSPJELI POKUŠAJ OSLOBOĐENJA U STUDENOM 1918.

Kako su iz Međimurja stizale sve nepovoljnije vijesti, 12. studenoga 1918. Narodno vijeće Države SHS poslalo je iz Zagreba u Varaždin bojnika Ivana Tomaševića¹⁷ i poručnika Viktora Debeljaka da ondje organiziraju vojnu akciju. Kada je bojnik Tomašević došao u Varaždin, tamo je zatekao formirani Međimurski odred koji je organizirao satnik Stjepan Sertić. Međimurski odred sastojao se od Međimurskog bataljuna pod zapovjedništvom Franje Glogovca i Laze Pušibrka i jednog domobranskog bataljuna pod zapovjedništvom satnika Stjepana Sertića. U dogovoru s varaždinskim gradonačelnikom dr. Perom Magdićem i zapovjednikom Varaždina pukovnikom Kolakom, Ivan Tomašević je održao govor u kojem je iznio teške prilike u Međimurju te pozvao Varaždince i okupljene snage: "U ovim burnim časovima u Evropi, mi Hrvati ne možemo i ne smijemo samo sa čežnjom misliti na naše Međimurje, mi ne smijemo jadikovati, jer to nebi bilo dostojno nas Hrvata, pređimo na djela, budimo dostojni naših predaka, umjesto tamburice zgrabimo puške, umjesto sentimentalnih čežnja kliknimo cijelom svijetu našu svetu, nepokolebivo i kao stanac-kamen čvrstu odluku, da polazimo u borbu za oslobođenje našeg Međimurja. Svi kao jedan visoko uzdignutih glava, čvrsto stegnute puške, užarenih očiju, svjetlećih bajuneta i hundžara, ne žaleći svoje živote i svoju krv, krenimo kao lavina k našem Međimurju, da ga oslobodimo i da ga za uvijek sa majkom Hrvatskom ujedinitimo!"¹⁸

¹⁵ D. PERKO, „Osvojenje i oslobodjenje Međimurja“, *Legionar Jugoslavije*, 31. siječnja 1937., br. 3.

¹⁶ Bogdan KRIZMAN: „Oslobođenje Međimurja 1918. Godine“, *KAJ – časopis za kulturu i prosojetu*, Zagreb, 1968., broj 1., 63.

¹⁷ Ivan Tomašević, rođen u Zagrebu, školovao se u Kadetskoj školi u Kamenici. U Prvom svjetskom ratu bio je zapovjednik strojopuščane satnije 25. domobranske pukovnije i načelnik Štaba 83. domobranske brigade. Sudjelovao u pokušaju oslobođenja Međimurja 13. studenoga 1918., a na Badnjak iste godine vodio jedan vod 10. husarskog puka. Nakon oslobođenja bio je načelnik Štaba Međimurskog odreda. P. JELAVIĆ, n. dj., 172.

¹⁸ Ivan TOMAŠEVIĆ, „Pokušaj oslobođenja Međimurja 13. studenog 1918. godine“, *Hrvati u borba-ma za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije (...)*. Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, Zagreb, 1940., 81.

Broj 60 predstj
1918.

Gradjani!

Na noge braćo - domovina nas treba!

Naš tisućljetni dušmanin i tlačitelj Mađjar kolje i vješa našu međumursku braću, robov i palec njihovu imovinu, kuda god dodje. Nezasitna i krvoločna čud mongolska hoće da „biser krune hrvatske“ kako pjeva hrvatski knez Frankopan, potpuno srazi sa zemljom, hoće da istrijebi i zadnjega Hrvata iz hrvatskoga Međumurja! Mađjarske plaćene bande, koje cijelom svijetu govore o svom vištvu, o svom velikodušju u ktićenju slobode i demokracije — pokazale su i ovom prigodom svoju zvjersku čud, pa znajuti da hrvatsko Međumurje nemože više nistej biti, van sastavnj dio slobodne, jedinstvene, suverene države Slovenaca, Hrvata i Srba, osvećuju se na najbesramniji i najbestjaljniji način našoj braći ondje.

Ti krvoločni misle, da će na taj način sprječiti rasulo umjetno i nasiljem stvorene mađjarske jedinstvene države, koja je tijekom stoljeća umitila toliko milijuna Hrvata, Slovenaca, Srba i Čehoslovaka, koji su po nepravu i sili došli pod njezinu vlast.

Ali je došao čas odmazde!

Sinec su naše čete prošle rijeku Dravu, da odusvjetno podju svojoj međumurskoj braći u pomoć i da Međumurje očiste od onoga škodlj, koji ga je kao i nas stoljeće sino i tlačio!

GRADJANI!

Sve što je država i za javku spasitno — za noga! Proizimo braći našoj! Spasimo jih od Mađjarskog zločina i u ime države Slovenaca, Hrvata i Srba bez odjaja prijamo proglašimo Međumurje nezavjerdnom i našim.

Nezavjerdni sklopivati! Izgovori se izvode! Kad smo dometno zavez — onda svi za jednog, a jedan za sve! Budimo uvijek u saraditi u ovom času Spartanski, nako što kako pjeva veliki pjesnik slobode naše — a svom Čongji apl, svako od nas sa deset mađjarskih brovaca — ne da nam stane — nego da jih sve pojesta.

Svi u pomoć našem Međumurju!

Pozivamo se na vas, da ovaj našj gradjan na Vas braćo vagrađani, nako ostati glas vaspitoga u pomoć!

Svrstajmo se u redove i veselo podjimo nespasenoj braći u pomoć!

Imamo u ovom slučaju dovoljno karla za svoju slobodu i svoju državu sa svim rijeci i spornostima, koje je našoj braći dano i koj Mađjarskoj jih ne stane: „Nako braćo, ali e svaki koj stit se ne vraga i svoga vite, sa slobodni sa slobodni“ To je reči, svaki se karli di di kao prijatelj, di karli, padli kao jasnki za svoju slobodu!

Rukavica ne trebamo niti ih smije među nama biti.

Čita da ostanu redove naše Narodne vojske, koje je stvor postla da i našim Međumurjem dajmo bit slobodu — privlačimo se slobodi i Narodnoj vojski. **Svaki se imade danas u 3 sata očistie podne nati u kazališnoj restauraciji, gdje će stitiediti dalje odredbe mjanoga zapovjedništva.**

„Narodna vojska naše vagrađani, da se ne ostan nako mađjarske vojske dajmo slobodu i Mađjari i da savjetuju pravom pravom.“

Na ovom pozivu naše narodne vojske i slobodni građani, da se ne ostan nako mađjarske vojske dajmo slobodu i Mađjari i da savjetuju pravom pravom.

Na ovom pozivu naše narodne vojske i slobodni građani, da se ne ostan nako mađjarske vojske dajmo slobodu i Mađjari i da savjetuju pravom pravom.

Živilo naše Međumurje!

Živjela država Slovenaca, Hrvata i Srba!

Živjela naša Narodna vojska!

1. izdanje broj 12. sravnika 1918.

Gradski načelnik: **Dr. Magdić v. r.**

Slika 2. Proglas kojim je dr. Pero Magdić 13. studenoga pozvao građane Varaždina u borbu za oslobođenje Međimurja¹⁹

¹⁹ V. KALŠAN, n. dj., 264.

Tomašević ističe kako su u dragovoljački odred mogli primiti jedva četvrtinu prijavljenih dragovoljaca.²⁰ Time je započeo prvi, neuspjeli pokušaj oslobođenja Međimurja u kojem je sudjelovalo 300 vojnika i Varaždinaca dragovoljaca. Nakon okršaja kod Nedelišća, gdje su ih dočekale jače mađarske snage, prisiljeni su bili na povlačenje: "Sam gradonačelnik pok. dr. Pero Magdić stavi se kao obični borac pod zapovjedništvo satnika Sertića pokazujuć time da on kao prvi građanin grada Varaždina polaže svoju krv za oslobođenje hrvatske braće u Međumurju, za čije se oslobođenje borio i prije riječju i perom. Nakon borbi kod Čakovca i oslobođenja obitelji koje su bile po mađžarskim žandarima u njihovim kućama blokirani, vrata se ovi odredi sa osjetljivim gubicima, jer su im se suprostavile jake mađžarske sile upućene iz Čakovca, a koje su se vraćale sa talijanskog ratišta".²¹ Iako akcija nije uspjela, pokazala je da Hrvati neće odustati od Međimurja, ali je i "prisilila neke mjerodavne faktore, da stvar oslobođenja Međimurja shvate najozbiljnije i pri predstojećoj drugoj oružanoj akciji učine sve, samo da ona potpuno uspije".²²

OSLOBOĐENJE MEĐIMURJA NA BADNJAK 1918.

Nakon neuspjelog pokušaja oslobođenja Međimurja, represije mađarskog Narodnog vijeća, žandarmerije i vojske situacija u Međimurju se sredinom studenog relativno primirila. No, teror nad Međimurcima pod 'Štatariumu' i njegove posljedice nagnao je Narodno vijeće SHS da ponovno odredi datum kada će oslobodilačka vojska zauzeti Međimurje. Nova akcija trebala se zbiti početkom sljedećeg mjeseca, ali zbivanja na Jelačićevom trgu u Zagrebu 5. prosinca (Prosinčačke žrtve) odgodila su i te napore. O tome govori i bojniki Josip Špoljar²³ u svojim sjećanjima na oslobođenje Međimurja: „Nemili događaji, koji su se odigrali na Jelačićevom trgu 5. prosinca 1918. godine, odložili su pohod na Međimurje. Kada se stanje stišalo sastavio sam jednu predstavku Narodnom Vijeću i zamolio šefa glavnog stožera, podpukovnika Slavka Kvaternika, da on preuzme daljnje izvršenje ove akcije. Podpukovnik Kvaternik izveo je ovu akciju na način, koji će mu ovjekovječiti ime u našoj historiji“.²⁴

²⁰ I. TOMAŠEVIĆ, n. dj., 81.

²¹ Vinko VALJAK, Vladimir DEDUŠ, Stjepan SERTIĆ: "Uloga grada Varaždin i odbora Narodnog vijeća i omladine u Varaždinu godine 1918. kod akcije za oslobođenje Međimurja", *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije (...)*, Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, Zagreb, 1940., 70.

²² I. TOMAŠEVIĆ, n. dj., 82.

²³ Josip Špoljar, rođen u Pakracu, živio u Zagrebu, od 25. 11. 1918. pod zapovjedništvom potpukovnika Dragutina Perka, u vrijeme oslobođenja Međimurja imao čin bojnika. Nakon oslobođenja bio zapovjednik Sokolske brigade u Selnici.

²⁴ Josip ŠPOLJAR: "Oni, koji su omogućili oslobođenje međimurske braće", *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije (...)*. Zagreb: Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, 1940., 77.

Slika 3. Plan pohoda na Međimurje 24. prosinca 1918.²⁵

Operativni plan pohoda na Međimurje dopunio je i potvrdio generalštabni potpukovnik Slavko Kvaternik koji je preuzeo i zapovjedništvo vojnog pohoda. Kad su pripreme završile i postrojbe iz Zagreba, Karlovca, Nove Gradiške, Siska i Šibenika stigle u Varaždin, on je odredio 24. prosinca za prijelaz preko Drave. Hrvatska vojska prikupljena u Varaždinu bila je snage jedne brigade od gotovo sedam bataljuna (bojni), jednog konjičkog divizionu, četiri baterije topništva, te pomoćnih postrojbi. Toj snazi trebale su se suprotstaviti mnogo slabije mađarske trupe pod zapovjedništvom potpukovnika Kühna smještene uglavnom u Čakovcu. Hrvatsku vojsku činile su postrojbe iz različitih krajeva. Bili su tu

²⁵ V. KALŠAN, n. dj., 264.

akademičari i pitomci kadetske škole, dobrovoljačka sokolska legija i mornari, međimurski dobrovoljci pod zapovjedništvom poručnika Franje Glogovca iz Macinca, Karlovački pješački puk, Varaždinski bataljun, Sisački bataljun, konjica bivše X. husarske pukovnije te dvije čete Slovenaca stacionirane na širem sektoru Razkrižja i Mote.²⁶ O pripremama za oslobođenje Međimurja pisao je i Ljubomir Minić, kasniji tajnik *Udruženja ratnih dobrovoljaca za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije*: "Dne 21. prosinca 1918, u noći u 10 sati, ostavljamo Karlovac, te uz pjesmu krenusmo na kolodvor u pravcu Zagreba. 22. prosinca 1918. u 7 sati u jutro prispjesmo u Zagreb. U današnjoj Branimirovoj ulici bile su uza nas u barakama rezervirane nastanbe, gdje primismo zajuttrak, te za jedan sat nastavismo sa ostalim četama željeznicom put kroz naše Zagorje, da se što prije svi okupimo u našem starodrevnom Varaždinu, da podjemo stopama Jelačićevih junaka. U 9 sati večeri stigismo u Varaždin i prenoćismo nedaleko kolodvora. 23. prosinca promarširamo uz pjesmu kroz grad na glavni Trg. Na Trgu je već bio postrojen karlovački puk, održani govori i objašnjena svrha našeg dolaska".²⁷

Plan pohoda imao je dva velika pravca nastupanja, odnosno dvije fronte. Prva je bila južna ili glavna fronta, a nastupalo se preko Drave. Druga je bila zapadna fronta gdje se nastupalo iz Štajerske. Na južnoj fronti gdje je bilo angažirano pet bojni postojala su dva pravca napada. Glavnu kolonu preko varaždinskog mosta, pravcem bana Jelačića, prema Čakovcu vodio je potpukovnik Dragutin Perko. Pobočni su mu bili zapovjednik Varaždinskog bataljuna Stjepan Sertić, te zapovjednik odreda Međimurskih dobrovoljaca Franjo Glogovec: "Mladi akademičari, kadeti, sokolski legionari, međumurski dobrovoljci, Varaždinci, Karlovčani, Sišćani, Zagrebčani, Gradišćanci, Primorci, Dalmatinci, pješaci, konjanici, topnici, strojopuškaši, automobili sti, komordžije i zdravstvenici — svi su hrlili veselo „preko Drave“, pjevajući poznatu pjesmu „Međumurska mati nemoj tugovati“(...).²⁸ Uz pješaštvo, konjicu i vojna vozila, u operaciji oslobađanja je sudjelovala i artiljerija, koja doduše nije korištena: "U 5 sati u jutro nakon 70 godina i sa istog mjesta prelazeći rijeku Dravu krenule su nove legije stopama bana Jelačića da ponovno oslobode oduzeto Međimurje. Po prijelazu Drave naše baterije zauzele su pripremne položaje. Arterijska vatra nije otvarana jer su legionari oduševljeni i opijeni slobodom čistili sve pred sobom".²⁹

²⁶ Isto, 266.

²⁷ Ljubomir MINIĆ, "Oslobodjenje Međimurja", *Legionar Jugoslavije*, 15. studenoga 1936., br. 1.

²⁸ "Badnjak 1918.", *Hrvatsko Međimurje*, 1943., br. 10, 11 i 12, 1943., str. 1.

²⁹ Stjepan KUŠAR: "Jedno opasno oduševljenje", *Legionar Jugoslavije*, veljača 1939., broj 2. Satnik Dragutin Radl, kapetan I. klase zapovijedao je topništvom koje se sastojalo od dvije bitnice poljskog i teškog topništva. Kušar spominje kako su artiljerijske baterije na Božić 1918. postavljene uz rijeku Muru od Kotoribe do Radgone, da su početkom 1919. premještene u Čakovec, a potom

Desnu kolonu koja se čamcima i splavima preko Drave prebacila kod Hrženice, odnosno Preloga, vodio je major Pogledić: "Tokom noći (23.-24.12.) je narednik g. Marković poveslao niz vodu do Hrženice oko 20 velikih čamaca. Njemu je na ovom poslu pomagalo 25—30 seljaka (ribara, mlinara, vodiča i dr.), koji su svi zajedno na mjestu prevoza u šumi složili i svezali tako jake splavi, da je konjica, artiljerija i komora sigurno plovila s jedne obale rijeke Drave na drugu. Tako su ovi seljaci omogućili, da trupe majora g. Pogledića upadnu iznenada u Doljnje Međumurje (...)"³⁰

Zapadna fronta također je imala dvije kolone. Jednom je zapovijedao major Ivo Henneberg. Ona je krenula iz Ormoža i preko Središća ob Dravi stigla u Šenkovec i Mihovljan i tu se spojila s glavninom potpukovnika Perka. Sjeverno od kolone majora Henneberga kretala se kolona satnika Erminija Jurišića kroz Štrigovu i štrigovski kraj. Njezin je cilj bio zaposjednuti desnu obalu Mure, oba mosta kod Murskog Središća, te sve prijelaze, splavi i skele na Muri do Križovca. Zapovjednik 1. jugoslavenske mornarske čete, Ivan Tkalčević, kojem je nadređeni bio satnik Erminij Jurišić,³¹ posebno se prisjeća zauzimanja Štrigove i izvanrednog događaja kada su mornari oslobađali Međimurje: "Dok sam ovako osmatrao mjesto i sa vodnicima diskutirao o taktici kad dođe do borbe, na naše veliko iznenađenje zapazili smo, da jedan naš mornar mašući kapom po zraku i trčeci cestom prema nama, nešto više. Na ovo smo odmah, pod zaštitom naše mitraljeze, sa trećim vodom krenuli u pravcu, odakle je naš mornar dolazio. Kad smo se približili mornaru, isti je stao, i više se od radosti derao nego javljao: "Gospodine zapovjednice mi smo ih sve zarobili!" Odmah mi je bilo jasno sve i zato smo požurili još brže prema školi. Kad smo stigli pred školu vidjeli smo na četiri velika prizemna prozora, prema cesti, postavljene četiri neprijateljske mitraljeze, sistema "Švarcloze", sa uvučenim redenicima i pripreme za paljbu, ali bez posluge"³²

u Prekmurje. Satnik Dragutin Radl, kapetan I. klase zapovijedao je topništvom koje se sastojalo od dvije bitnice poljskog i teškog topništva.

³⁰ Dragutin PERKO, "Oslobođenje Međimurja", *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije...* Zagreb: Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, 1940., 91.

³¹ Erminij Jurišić, rođen u Pučišću na Braču, školovao se na Landwehr akademiji u Beču, ratovao na frontama u Boki Kotarskoj i Soči. Nakon sloma Austro-Ugarske, u Zagrebu uz pomoću dr. Mazzure sakuplja dobrovoljce za oslobođenje Međimurja. Aktivirao se u planu spajanja Kraljevstva SHS i Čehoslovačke. U njegovoj skupini bile su tri satnije Slovenaca pod zapovjedništvom stotnika Rakuše i Dekleve, zagrebačka sokolska legija, mornarska četa i novogradiški bataljun pod zapovjedništvom satnika Račkog. U borbama kod Murske Sobote biva ranjen i zarobljen. P. JELAVIĆ, n. dj., 173.

³² Ivan TKALČEVIĆ, "Mornarička četa u Međimurju", *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije (...)*. Zagreb: Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, 1940., 142.

Dobrovoljačka Sokolska legija za Međimurje,³³ specijalno osnovana vojnička formacija dobrovoljaca, vođena Jerkom Franetovićem, imala je zadatak osloboditi područje uz Muru do Murskog Središća, upadajući sa zapada: "Na Badnjak 1918., u zoru, upada Sokolska legija u Međimurje preko Stročje vasi, dobivši prvo vatreno krštenje u Razkrižju. Nakon kratkog okršaja Mađžari su prebačeni preko Mure, te legija — bez otpora — preko Šafarskog sela, Gibine, Sv. Martina na Muri, kasno navečer zaposjeda Mursko Središće.³⁴

Slika 4. Hrvatske snage u središtu Čakovca 24. prosinca 1918.³⁵

³³ Krajem studenog 1918. godine u Zagrebu je osnovan Odbor za okupljanja dobrovoljaca za oslobođenje Međimurja. Dobrovoljci su upisivani u zgradi Hrvatskog sokolskog saveza pa je legija dobila i naziv 'Sokolska'.

³⁴ Jerko FRANETOVIĆ, "Dobrovoljačka Sokolska legija u borbama za oslobođenje Međimurja", *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije (...)*. Zagreb: Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, 1940., 133.

³⁵ D. PERKO, n. dj., 91.

Već prije 11 sati do potpukovnika Perka kod Nedelišća odnosno Facarnice dojahao je major Györy, pomoćnik potpukovnika Kühna i u njegovo ime potpisao predaju. Odmah potom kolona potpukovnika Perka ušla je u Čakovec, a mađarski kotarski predstojnik Gyömöry, uz protest, predao mu je civilnu vlast. "Kapitulacija je bila bezuslovna. Ali načelnik Gyömöry, prigodom našeg ulaska u Čakovec nije to htio tako shvatiti. Ovaj najviši civilni funkcionar Međimurja predao je istina vlast u ruke potpukovnika Perka, ali je ovu predaju izvršio uz oštar protest (...). Perko je obavijestio telefonskim putem potpukovnika Kvaternika, koji se nalazio u Varaždinu. Odmah iza toga je u zauzeti Čakovec potpukovnik Kvaternik došao automobilom. Gyömöry je ovaj isti protest ponovio i pred g. Kvaternikom istaknuvši posebno, da ne priznaje okupaciju Međimurja po našim četama."³⁶ U rano poslijepodne završena je akcija oslobođenja Međimurja. Manjeg okršaja bilo je jedino kod Donjeg Kraljevca, gdje su poginula 3 mađarska vojnika.

Već idućeg dana, na Božić, u Čakovcu se pojavio časnik Glavnog stožera mađarske vojske tražeći od Kvaternika objašnjenje čijim dopuštanjem, na čiji nalog, kao i na temelju kakvog prava je hrvatska vojska ušla u Međimurje. Posebno je tražio odgovor da li su u oslobođenju sudjelovale i srpske trupe.³⁷ Bilo je više nego jasno da se Mađari neće tek tako pomiriti s gubitkom Međimurja. Na sam Badnjak 1918. u Čakovcu je održana prva hrvatska javna skupština koja je zbog velikog odaziva građanstva održana u dvorištu građanske škole. Skupštinu je otvorio dr. Ivan Novak koji je, uz ostale govornike, izrazio veliku radost što je Međimurje napokon oslobođeno i vraćeno Hrvatskoj. Potpukovnik Slavko Kvaternik je 25. prosinca, kao zapovjednik hrvatske vojske, izdao tiskano priopćenje za Međimurce u kojem im javlja da je Međimurje sada sastavni dio Hrvatske: "Braćo Međimurci, cijeli svijet zna da ste trpili velike krivice. Svemu tome je kraj. U slobodnom velikom našem kraljevstvu bit će takovi narodni zakoni, koji će popraviti svako zlo i dati narodu slobodu i pravicu."³⁸ Sutradan, 26. prosinca otputovao je u Zagreb, a svoju vojnu i građansku vlast u Međimurju predao je potpukovniku Perku koji je tako postao prvi guverner Međimurja. O događajima u Međimurju mađarska je diplomacija odmah izvijestila Mirovnu konferenciju u Parizu, a Pariz je od Beograda zatražio službeno objašnjenje. Službeni Beograd 30. siječnja 1919. izvještava Mirovnu konferenciju u Parizu da je vojnu intervenciju i sve vojne operacije u Međimurju izvela lokalna vlast prije njihovog preuzimanja zapovjedništva u bivšim zemljama Austro-Ugarske monarhije.³⁹

³⁶ Isto, 96.

³⁷ V. KALŠAN, n. dj., 268.

³⁸ Proglas Slavka Kvaternika, "Oslobodjeno Međimurje", *Volja naroda*, Varaždin, 1. siječnja 1919. br. 1, str. 2.

³⁹ V. KALŠAN, n. dj., 270.

DJELOVANJE DOMOBRANA NAKON OSLOBOĐENJA

Mađari su svoje napore za vraćanje Međimurja polagali u diplomaciju i mirovnu konferenciju te u svoje povijesne argumente koji su, na sreću afirmacijom Wilsonova principa samoodređenja naroda, postali bezvrijedni. Mađarski nacionalisti, Mađari i mađaroni u Čakovcu i Međimurju širili su glasine o tome kako će hrvatska vojska morati natrag preko Drave. Mađarske su trupe spremne na Muri i samo čekaju zapovijed za zaposjedanje Međimurja. Ovakva je mađarska promidžba nanosila velike neprilike mladoj hrvatskoj vlasti u naporima da stabilizira političke i gospodarske prilike. Situacija na Muri bila je nestabilna i napeta od samog oslobođenja do gotovo kraja 1919. godine. Provokacije, puškaranja i male čarke bile su gotovo svakodnevne. O takvim situacijama piše i Rudolf Hoppe, kapetan I. klase: "Jedne noći sam dežurao kod mostova preko Mure (u Murskom Središću), jedan kolni, a drugi željeznički, to su oba mosta bila zaposjednuta sa jedne strane po nama, a sa druge po Mađžarima. U noći kod kontrole sam čuo kako mađžarski stražari pjevaju i prelaze preko polovice mosta, te pošto znam mađžarski, to sam im viknuo, da ako neće prestati pjevati, da ću naći načina, da ih ušutkam, a prelaz preko polovice mosta je izazivanje (...). Jedno poslijepodne imali smo 2 mrtva bez ikakvog okršaja i to tako što su naše patrole obilazile obalu Mure sa naše strane, a Mađžari sa njihove, te su toga dana mađarski husari bez ikakvog razloga ispalili na našu patrolu nekoliko metaka, od kojih su pala naša 2 vojnika".⁴⁰ Karlovački narodni pješadijski puk broj 1, pod zapovjedništvom potpukovnika Vlatka Uzorinca, ostao je u Međimurju radi održavanja reda i sigurnosti do 24. siječnja 1919. Nakon toga, Uzorinac vodi puk u Prekmurje, Štajersku i Korušku gdje sudjeluje u vojnim akcijama. U kolovozu 1919. godine donijeta je odluka o zauzimanju Prekmurja i izbacivanja mađarske vojske u čemu je sudjelovao veći broj hrvatskih boraca pod vodstvom potpukovnika Perka. Mirovna konferencija koja se s ciljem razrješavanja spora između Mađarske i Kraljevine SHS-a održala 4. lipnja 1920. u Parizu, poslala je na teren vojnu komisiju za razgraničenje koja je trebala procijeniti hrvatski karakter Međimurja. Vodeći se principom samoodređenja naroda, Mirovna je konferencija nakon pomne istrage na terenu odlučila dati Međimurje Kraljevini SHS-a.

Krajem tridesetih godina 20. stoljeća djelovalo je *Udruženje ratnih dobrovoljaca za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije Međumurja, Prekmurja, Koruške i Štajerske*. Predsjednik je bio Stjepan Sertić, a tajnik Petar Jelavić. Okupljali su oko 4000 članova, a fokus djelovanja Društva, uz druženja i reminiscencije na ratno doba, bio je na stjecanju prava i naknada za dragovoljce koji su sudjelovali u vojnim ope-

⁴⁰ Rudolf HOPPE, "Zgodne uspomene iz prevraznih dana 1918-1919.", *Legionar Jugoslavije*, Zagreb, veljača 1939.

racijama 1918./1919. na području tada novostvorenog Kraljevstva SHS. Članovi su o tom problemu često pisali u službenom glasilu *Legionar Jugoslavije*, koje je izlazilo u Zagrebu. Raspadom Kraljevine Jugoslavije u travnju 1941. godine Sertić stvara novo udruženje koje se počinje nazivati *Društvo hrvatskih domobranaca za oslobodjenje Međimurja 1918.-1919.* Sačuvan je imenik boraca koji su sudjelovali u akciji oslobađanja Međimurja. Članovi društva i dobrovoljci domobranci navedeni su abecednim redom, a ukupno ih je 1445.⁴¹ Kvaternik je zaveden pod brojem 651, a Perko pod 1034. Jedan dio sudionika oslobođenja Međimurja bio je aktivan u ustaškom pokretu ili domobranima tijekom Drugog svjetskog rata te su izražavali nezadovoljstvo time što je Međimurje u tom ratu prepušteno Mađarskoj. U albumu/spomenici koje je Društvo pripremlilo doglavniku Slavku Kvaterniku prilikom prijema kod poglavnika Ante Pavelića 13. studenoga 1941. godine čak se suptilno sugerira Kvaterniku da "hrvatske domobrance ponovno povede starim putem preko Drave".⁴² Takva akcija se nikad nije dogodila zbog činjenice kako su NDH i Mađarska bile članice Trojnog pakta.

Slika 5. Društvo hrvatskih domobranaca za oslobodjenje Međimurja 1918.-1919.⁴³

⁴¹ Hrvatski državni arhiv, HR-HDA-1345-2, Fond Društvo hrvatskih domobranaca za oslobodjenje Međimurja 1918.-1919., Glavni odbor Zagreb, Kutija I., Imenik iz 1942. domobranci boraca za oslobodjenje Međimurja 1918/1919.

⁴² Hrvatski povijesni muzej, HPM-MRNH-A-9537, Album društva hrvatskih domobranaca za oslobodjenje Međimurja 1918.-1919., str. 3.

⁴³ Isto, str. 6.

U travnju 1945. godine u Međimurje su ušle postrojbe Bugarske vojske, Crvene armije te partizanske jedinice nakon čega je ono pripojeno Hrvatskoj i Jugoslaviji. Od istaknutijih aktera oslobođenja 1918., Kvaternika je u lipnju 1947. Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske osudio na smrt. Perko je za vrijeme NDH, pored ostalog, bio predsjednik Društva hrvatsko - njemačkog prijateljstva pa je nakon rata doživio tragičan kraj jer su ga streljali partizani 1945. godine. Nakon osnivanja NDH, Ivan Tomašević je postao general te je također osuđen na smrt 1945. godine. Sertić je reaktiviran u domobranskim postrojbama NDH i tamo ostaje do umirovljenja 17. srpnja 1943. godine. Zadnji je put u vojnu službu izvanredno pozvan 1. veljače 1944. i upućen u Zakladu hrvatskih ratnih ozljeđenika. Umro je u Zagrebu 24. veljače 1966. godine.

ZAKLJUČAK

Nakon sloma i raspada Austro – ugarske na kraju Prvog svjetskog rata, vojna akcija oslobođenja Međimurja od mađarske prisutnosti na Badnjak 1918. godine vođena je željom za stapanjem tog kraja s novonastalom državnom zajednicom Južnih Slavena, poticana je mađarskim represalijama, ali i novim nacionalnim zanosom koji je prožeo tadašnji hrvatski prostor. Upravo se ta tri fokusa i najčešće ponavljaju u zapisanima sjećanjima pojedinih pripadnika domobranskih hrvatskih postrojba i dobrovoljca koji su u tome odigrali ključnu ulogu. Njihovi prekaljeni zapovjednici iz tek završenog rata, uz formalno vojno obrazovanje te stečeno iskustvo, vodili su vojnu akciju koja je velikim slovima upisana u povijest Međimurja, ali i Varaždina kao centra koji je dao neizmjerni politički, vojni i domoljubni doprinos oslobođenju kraja između Mure i Drave te općenito hrvatskog naroda.

LITERATURA

Knjige:

1. Vladimir KAPUN, *Međimurje 1918.*, Tiskara Zrinski, Čakovec, 1982.
2. Vladimir KALŠAN, *Međimurska povijest*, vlastita naklada, Čakovec, 2006.
3. Vladimir KALŠAN, Janko KALŠAN, *Međimurski biografski leksikon*, vlastita naklada, Čakovec, 2012.
4. Skupina autora, *Pregled povijesti Međimurja*, Povijesno društvo Međimurske županije, Čakovec, 2003.
5. Ivan N. NOVAK, *Istina o Međimurju*, vlastita naklada, Zagreb, 1907.

Prilozi:

1. Petar JELAVIĆ (urednik), *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*, Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, Zagreb, 1940.
2. Zvonimir BARTOLIĆ, "Luka Purić - međimursko pitanje i hrvatski pokret međimurskih Hrvata", *Sjevernohrvatske teme : studije i rasprave*, Naklada "Dr. Feletar", Zagreb, 2001.
3. Bogdan KRIZMAN, "Oslobođenje Međimurja 1918. godine", *KAJ – časopis za kulturu i prosvjetu*, Zagreb, 1968., broj 1.
4. Bogdan KRIZMAN, "Srpska vrhovna komanda u danima raspada Austro – Ugarske 1918." Historijski zbornik, godina XIV, broj 1-4, Povijesno društvo Hrvatske, Zagreb, 1961, VIII.
5. Petar JELAVIĆ (urednik), *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*, Izdanje udruženja ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske, Zagreb, 1940.

Novine:

1. *Hrvatsko Međumurje*, 1943., br. 10, 11 i 12, 1943.
2. *Legionar Jugoslavije*, 15. studenoga 1936., br. 1.
3. *Legionar Jugoslavije*, 31. siječnja 1937., br. 3.
4. *Legionar Jugoslavije*, Zagreb, veljača, 1939.
5. *Hrvatsko Međumurje*, 1943., br. 10, 11 i 12, 1943.

Arhivska građa:

1. Hrvatski državni arhiv, HR-HDA-1345-2, Fond Društvo hrvatskih domobranaca za oslobođenje Međimurja 1918.-1919., Glavni odbor Zagreb, Kutija I.
2. Hrvatski povijesni muzej, HPM-MRNH-A-9537, Album društva hrvatskih domobranaca za oslobođenje Međimurja 1918.-1919.

Mrežne poveznice:

<http://prvisvjetskirat.arhiv.hr/ZbirkaDetalji?ZbirkaId=77>

SAŽETAK

OSLOBOĐENJE MEĐIMURJA 1918. U SJEĆANJU HRVATSKIH DOMOBRA NA

U tekstu su navedena sjećanja pripadnika domobranskih postrojbi, pripadnika ostalih vojnih formacija te domoljuba na prijelomne trenutke u hrvatskoj i međimurskoj povijesti na kraju burne 1918. godine. Nadovezujući se na njihova sjećanja opisana je političko – društvena situacija u Međimurju i Hrvatskoj u trenutku raspada Austro – Ugarske, razlozi oslobođenja kraja između Mure i Drave, odluke vojnih i političkih vlasti u vezi vojne akcije, potom neuspjeli pokušaj u studenom 1918. kao i konačno oslobođenje na Badnjak 1918. godine, kao i kasnije djelovanje domobrana 1930-tih i 1940-tih. Njihova involviranost u pothvatu oslobođenja vođena je željom za stapanjem tog kraja s novonastalom državnom zajednicom Južnih Slavena, poticana je mađarskim represalijama nad Međimurcima, ali i novim nacionalnim zanosom koji je prožeo tadašnji hrvatski prostor. Pod vodstvom zapovjednika iz prethodno završenog Prvog svjetskog rata, Dragutina Perka i Slavka Kvaternika, zahvaljujući njihovom formalnom vojnom obrazovanju i stečenom iskustvu, uspjeli su provesti brzu vojnu akciju s minimalnim žrtvama koja je kapitalizirana u povijesti Međimurja, Varaždina i Hrvatske.

Ključne riječi: domobrani; vojska; Međimurje; oslobođenje; sjećanje; Slavko Kvaternik; Dragutin Perko.

SUMMARY

LIBERATION OF MEĐIMURJE IN 1918 IN THE MEMORIES OF THE CROATIAN HOME GUARD VETERANS

The liberation of Međimurje from the Hungarian presence took place on Christmas Eve in 1918, followed by the official announcement of abolition and merging with the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians on January 9. This text contains memoirs of the Homeland Defense members, volunteer soldiers as well as other military formations and patriots of the time. The memoirs, containing details of personal involvement in this venture and describing people's ideals and willpower, are of special value in military reconstruction; troops were guided by the desire to merge Međimurje with the newly established state union of South Slavs, forced into military action to stop Hungarian repression but also led by new national enthusiasm after the collapse of Austro – Hungarian Monarchy. These three focal points are most often mentioned in the mem-

oors of the members of the Croatian Homeland Defense veterans and volunteers. Under the leadership of remarkable commanders from the previously completed World War I, Dragutin Perko and Slavko Kvaternik, these forces played a crucial role. Due to their formal military education and experience gained, they were able to conduct a swift military action with minimal casualties which was capitalized in the history of Međimurje and Varaždin as a center that gave immense political, military and patriotic contributions to the liberation of the region between the rivers Mura and Drava.

Key Words: home guard forces; Međimurje; liberation; memories; Slavko Kvaternik; Dragutin Perko.